

ВТРАТИ АРМІЙ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН В КОЛОНІАЛЬНИХ ВІЙНАХ У ПІВНІЧНІЙ АФРИЦІ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ

Проблема визначення людських втрат у війнах ХХ століття є без сумніву актуальною, і представляє собою великий науковий інтерес. В пропонованій статті уточнюються цифри людських втрат у колоніальних війнах в Північній Африці упродовж 1945 – 2000 рр., які наводилися в монографії [1], причому особлива увага звертається на втрати армій європейських країн та європейського населення цього регіону. Уточнюються також втрати населення цих країн в міждержавних та громадянських війнах упродовж 1945 – 2000 рр.

Першою колоніальною війною на континенті після закінчення Другої світової війни було повстання в Алжирі, яке почалося 8 травня 1945 року – в день капітуляції фашистської Німеччини, і яке було придушене в середині травня того ж року. Офіційні дані стверджували, що в цьому повстанні загинуло 88 європейців та 1.200 алжирців [2,206]. Але ці дані виявилися заниженими. Представники французької армії оцінювали кількість загиблих у 6 – 8 тис. чоловік, потім офіційні дані говорили про 20 тис., а неофіційні – про 40 тис. загиблих алжирців. В Алжирі вважається, що під час повстання 1945 року загинуло всього 45 тис. чоловік [1,78], причому втрати європейців склали менше 1 % всіх втрат.

Колоніальна війна 1954 – 1962 рр., яку вела Франція в Алжирі, була найбільшою війною за масштабами ведення бойових дій та розмірами людських втрат в Північній Африці на протязі ХХ століття. Досить сказати, що на середину 1959 року в Алжирі було задіяно 800 тис. французьких військовослужбовців, причому активні бойові дії вело 200 тис. військових: коло 90 піхотних батальйонів, 40 полків артилерії, танків та самохідної артилерії, частини Іноземного легіону. Загони Армії національного визволення Алжиру були набагато меншими і нараховували в своїх рядах 25 – 30 тис. бійців. Ще 40 – 50 тис. алжирських бійців знаходилися в Тунісі і Марокко [3,189,195].

Втрати французької армії на кінець березня 1962 року склали 17.250 вбитих та 51.800 поранених. За уточненими даними в Алжирі загинуло 23.450 французьких військовослужбовців [1,78]. Проте ці втрати не вичерпують всіх втрат французької армії. Під час війни 200 тис. алжирців служили у французькій армії, і як французькі військовослужбовці загинуло 10 тис. алжирців [4,255]. Таким чином, кількість загиблих військовослужбовців Франції можна оцінити в 33 тис. чоловік. Згідно [3,195] французька армія втратила в Алжирі 25 тис. вбитих та 60 тис. поранених. Небойові втрати (хвороби, нещасні випадки і т.д.) склали 37 тис. чоловік, в тому числі 7 тис. загинуло. Отже втрати збройних сил Франції під час колоніальної війни 1954 – 1962 рр. в Алжирі становлять 32 тис. загиблих.

Втрати алжирських повстанців були набагато вищими і склали 145 тис. загиблих [1,79]. Якщо врахувати ще й втрати цивільного населення, то кількість загиблих алжирців у роки війни 1954 – 1962 рр. коливається за різними оцінками в межах 300 тис. – 1,5 млн. чоловік [5,412],[6,425 - 426]. Колишній президент Алжиру Х. Бумедьєн називав цифру 1 млн. загиблих алжирців [7,188]. Цю ж цифру загиблих алжирців називає і Р. Ланда [4,94 - 95]. Прийmemo цифру 1 млн. загиблих алжирців у війні 1954 – 1962 рр., в тому числі загинуло 145 тис. бійців Армії національного визволення Алжиру. Загинуло також 3 тис. французьких поселенців, так званих “чорноногих” [5,412]. Об’єднуючи наведені вище цифрові дані одержуємо, що під час колоніальної

війни 1954 – 1962 рр., яку вела Франція в Алжирі загинуло всього 1,035 млн. чоловік, в тому числі 177 тис. (17,15 % всіх втрат) склали військові втрати. В цій війні загинуло 25 тис. європейців, як військових, так і цивільних громадян.

Поряд з війною в Алжирі, Франція ще вела колоніальні війни в Тунісі (1952 – 1956 рр.), та в Марокко (1952 – 1956 рр.). В джерелі [8,16] повідомляється про 3 тис. загиблих, як в Тунісі, так і в Марокко. Проте, в першому випадку ця цифра втрат є завищеною, а в другому – заниженою. За нашими підрахунками в Тунісі загинуло 1 тис. чоловік, а в Марокко – 18 тис. чоловік [1,80 - 81]. Стосовно втрат європейців, то в Тунісі загинуло 64 представники французької влади та 21 поліцейський і військовослужбовець [1,81], що склало 8,5 % всіх втрат. Стосовно Марокко, то європейці понесли великі втрати під час подій грудня 1952 року в Касабланці, коли загинуло близько 2 тис. чоловік, як європейців, так і марокканців, причому їхні втрати відносилися, як 1:8 [1,81]. Таким чином, в Касабланці загинуло близько 220 європейців. В період з 20 серпня 1953 року і до 13 липня 1954 року в результаті терористичних актів загинуло ще 32 європейці [1,81]. Таким чином, в Марокко (1952 – 1956 рр.) загинуло близько 250 європейців.

Під час боїв 1957 – 1958 рр. в анклаві Іфні (тепер Марокко) та в Західній Сахарі між іспанськими військами та загонами марокканських повстанців, загинуло коло 1 тис. марокканців [1,81].

Партизанську війну 1951 – 1954 рр. в зоні Суецького каналу, яку вели загони єгипетських партизанів проти окупаційних військ Великобританії теж можна розглядати, як колоніальну. В цій війні загинуло 47 та пропало безвісти 7 військовослужбовців Великобританії. Загалом, під час війни 1951 – 1954 рр. В зоні Суецького каналу загинуло 650 чоловік [1,83].

Загалом, в колоніальних війнах у Північній Африці, в яких приймали участь європейські держави, загинуло 1,101 млн. чоловік, причому втрати європейців склали приблизно 25,5 тис. чоловік (2,32 % всіх втрат).

В результаті колоніальних воєн країни Північної Африки здобули політичну незалежність. Але мав місце також і ряд негативних факторів. По – перше, відбувся масовий відток європейців на історичну батьківщину – у Францію, Іспанію, Великобританію. Досить сказати, що перед 1954 роком французи складали 13 % населення Алжиру (1,5 млн. чоловік) [3,168]. Це призвело до великих проблем в економіці колишніх колоніальних країн, і як наслідок – до різкого падіння рівня життя корінного населення, що в свою чергу зумовило його еміграцію, як легальну, так і нелегальну в колишні метрополії. Станом на другу половину 2001 року у Франції проживало 4,4 млн. мусульман, у Великобританії – 2,4 млн., в Іспанії – 400 тис. мусульман і т.д. Загалом в Європі на той час мешкало 20 млн. мусульман [9,8]. Між корінним європейським населенням та новоприбулими емігрантами часто виникали і виникають сутички та конфлікти. Наприклад, у Франції протягом 1980 – 1987 рр. в етнічних конфліктах загинуло 104 араби [1,64]. Європейські країни почали строго контролювати процес міграції, різко посиливши, серед інших заходів, прикордонну охорону. Хоча і після цього, емігранти усіма правдами і неправдами намагаються потрапити в Європу. Повідомлялося, що протягом п'яти років (1997 – 2002 рр.) при спробі перетнути Гібралтарську протоку втопилося, або пропало безвісти 5 тис. нелегальних мігрантів з Марокко [10,11].

По – друге, країни, що звільнилися, самі почали вести війни, в тому числі колоніальні, за встановлення нових кордонів та приєднання нових територій.

В якості таких воєн можна назвати алжирсько – марокканський конфлікт (жовтень 1963 року), в якому загинуло кілька сотень чоловік, та війну Марокко за приєднання Західної Сахари. В цій війні загинуло за нашими підрахунками 20 тис. чоловік [1,82]. В монографії [11,269] наводиться така ж цифра втрат. В [12,6] наводиться близька цифра

втрат – 18 тис. загиблих, причому втрати цивільного населення сягають 12 тис. чоловік. Прийmemo цифру 20 тис. загиблих під час війни у Західній Сахарі, причому втрати цивільного населення склали понад 6,6 % всіх втрат.

Довготривалу колоніальну війну, яка почалася ще в 1961 році вів уряд Ефіопії проти повстанців Еритреї. Упродовж 1961 – 1974 рр. загинуло 13 тис. ефіопських солдатів та 33 тис. жителів Еритреї [1,84]. Збройна боротьба завершилася в 1991 році, коли вправ режим Менгісту Хайле Маріама, і Еритрея здобула незалежність. Загалом в збройній боротьбі, яка йшла 30 років, постраждало 1 млн. еритрейців з 3,6 млн. жителів країни, в тому числі 100 тис. жителів Еритреї загинуло [1,84],[13,43]. Якщо прийняти таку ж пропорцію між загиблими еритрейцями та ефіопськими солдатами, яка наводилася вище, то можна вважати, що в цій війні загинуло всього 139,4 тис. чоловік, в тому числі 100 тис. еритрейців та 39,4 тис. ефіопських солдатів.

Отже в колоніальних війнах у Північній Африці в другій половині ХХ століття загинуло всього 1.260,4 тис. чоловік, в тому числі 25,5 тис. європейців.

Невирішеність проблеми кордонів, як наслідок колоніального минулого, призвела до цілої низки міждержавних воєн і конфліктів у цьому регіоні. До згаданого вище алжирсько – марокканського конфлікту, слід віднести франко – туніський збройний конфлікт 1961 року через військово – морську базу в Бізерті (коло 700 загиблих), війну між Ефіопією та Сомалі (1977 – 1978 рр., 1980 р.) – 70 тис., війну між Кенією та Сомалі (1963 – 1967 рр.) – 6,2 тис. загиблих [1,80,85]. З особливою запеклістю йшла війна у 1998 – 2000 роках між Ефіопією та Еритреєю, в якій загинуло 70 – 100 тис. чоловік, 1 млн. залишилося без притулку, матеріальні затрати тільки Ефіопії склали 2,9 млрд. доларів [13,43], [14,4]. Прийmemo цифру 70 тис. загиблих у війні 1998 – 2000 рр. між Ефіопією та Еритреєю.

Всього, в другій половині ХХ століття в Північній Африці нами нараховано 9 міждержавних воєн і конфліктів, у яких загинуло загалом 147,6 тис. чоловік.

Після проголошення незалежності, країнами регіону прокотилася хвиля громадянських воєн і конфліктів. Найбільшими серед них були: громадянська війна в державі Чад (1968 – 1989 рр.) – 300 тис. загиблих, та громадянські війни 1988 – 1990 рр. і 1991 – 1998 рр. в Сомалі – відповідно 50 тис. та 500 тис. загиблих [1,267]. В останній громадянській війні в Сомалі прийняло участь 15 військово – політичних угруповань, в результаті чого країна фактично розпалася на три частини [15,22]. З 1991 року тут не функціонують центральні органи влади [16,2].

Важливу роль в дотриманні порядку в країнах регіону грають війська колишніх метрополій. Так, наприклад, під час громадянської війни в Чаді, туди тричі (1968, 1978, 1984 рр.) вводилися французькі війська. Тільки у 1984 році загинуло 16 та було поранено 44 французьких військовослужбовців [1,83]. Затрати Франції на “умиротворення” Чаду тільки протягом серпня 1983 – вересня 1984 року склали 2,1 млрд. франків [17,201].

Загалом, нами нараховано 14 громадянських воєн і конфліктів у Північній Африці, в яких загинуло 854,4 тис. чоловік.

Загальну кількість колоніальних, міждержавних та громадянських воєн і конфліктів у Північній Африці, та кількість загиблих у них подаємо нижченаведеною таблицею

Назва війни, або конфлікту	Кількість воєн і конфліктів	Кількість загиблих (тис. чоловік)	В % до загальної кількості
Колоніальні	12	1.260,4	55,71
Міждержавні	10	147,6	6,52
Громадянські	14	854,4	37,74
Всього	36	2.262,4	100

Якщо взяти за основу кількість загиблих у війнах, то одержуємо такі результати

Розмах втрат у війнах і конфліктах	Кількість воєн і конфліктів	Кількість загиблих (тис.чол.)	В % до загальної кількості
Понад 1 млн. чол.	1	1.035	45,71
500 тис. – 1 млн.чол.	1	500	22,10
100 тис. – 500 тис. чол.	2	439,4	19,42
10 тис. – 100 тис. чол.	6	273	12,07
1 тис. – 10 тис. чол.	5	10,2	0,45
100 – 1 тис. чол.	21	4,8	0,21
Всього	36	2.262,4	100

Етнічні та релігійні конфлікти, політичний терор диктаторських режимів – це також наслідок колоніального минулого країн Північної Африки. Першою політичний терор почала здійснювати французька організація ОАС в Алжирі. Від її рук в 1961 році загинуло 1,6 тис. алжирців [1,98]. В 90 – х роках в Алжирі від терору ісламістів загинуло 100 тис. чоловік, в тому числі 900 іноземців, в основному європейців [1,98]. В Єгипті в 90 – х роках під час боротьби з ісламістами, в мусульмано – коптських сутичках і т.д. загинуло коло 1,9 тис. чоловік [1,99]. Серед вказаної кількості жертв – 67 європейських туристів, які загинули під час терористичного акту в місті Луксор (1997 р.). Вже в нашому тисячолітті, в 2002 році в результаті вибуху коло синагоги на острові Джерба (Туніс) загинув 21 чоловік, в тому числі 14 туристів з Німеччини [18,10].

Втрати народів Ефіопії, Сомалі та Судану були набагато більшими. В Ефіопії, під час голоду 1983 – 1988 рр., який був спровокований режимом Менгісту Хайле Маріама загинуло понад 1 млн. чоловік [19,33]. Число ж жертв політичного терору режиму Менгісту коливається в межах 200 – 800 тис. чоловік [20,4],[21,297]. Можна прийняти середню цифру – 500 тис. ефіопів, які загинули за 17 років політичного терору диктатури Менгісту Хайле Маріама. Таким чином, в другій половині ХХ століття жертвами голоду та політичного терору стали понад 1,5 млн. ефіопів. Від диктатури терористичного режиму Мохаммеда Сіада Барре в 1969 – 1991 рр. загинуло понад 150 тис. жителів Сомалі [1,270].

Величезні втрати в етнічному конфлікті між арабською Північчю та негритянським Півднем понесло населення Судану. В етнічному конфлікті, який проходив у 1956 – 1972 рр. загинуло 0,5 млн. чоловік [1,99]. У вересні 1983 року, після введення в Судані шариату етнічний конфлікт у цій країні відновився, і продовжується до цього часу. На кінець ХХ століття в етнічному конфлікті 1983 – 2000 років в Судані загинуло коло 2 млн. чоловік [22,861]. Величезну більшість загиблих склали мирні жителі. В [15,23] повідомлялося, що в середньому за тиждень бойових дій у цій країні гинуло в середньому 10 чоловік. Таким чином, за 17 років етнічного конфлікту в Судані безпосередньо в бойових діях загинуло понад 8,8 тис. чоловік, що склало 0,44 % всіх втрат. Решту втрат склали загиблі від голоду та епідемій.

Таким чином, в етнічних та релігійних конфліктах, від політичного терору диктаторських режимів в другій половині ХХ століття в Північній Африці загинуло 4.255,2 тис. чоловік. Отже в Північній Африці в другій половині ХХ століття у війнах, в релігійних та етнічних конфліктах, від політичного терору диктаторських режимів загинуло всього понад 6,517 млн. чоловік, в тому числі 2,262 млн. (34,71 % всіх втрат) – в колоніальних, міждержавних та громадянських війнах, а 4,255 млн. (66,29 % всіх втрат) – в етнічних, релігійних конфліктах та від політичного терору диктаторських

режимів. В цьому регіоні за вказаний період часу загинуло близько 26 тис. європейців причому понад 96 % цього числа – під час війни 1954 – 1962 рр. в Алжирі.

1. Лавер О.Г. Війни та народонаселення країн світу в ХХ столітті. Статистичне дослідження. – Ужгород: Госпрозрахунковий редакційно – видавничий відділ управління у справах преси та інформації, 2002. – 304 с.
2. Государства НАТО и военные конфликты. – М.: Наука, 1987. – 312 с.
3. Вооруженная борьба народов Африки за свободу и независимость. – М.: Наука, 1974. – 444 с.
4. Ланда Р.Г. История алжирской революции. 1954 – 1962. – М.: Наука, 1983. – 283 с.
5. Мессенджер Ч. Энциклопедия войн ХХ века. М.: ЭКСМО – Пресс, 2000. – 510 с.
6. Большая советская энциклопедия. 3 – е изд., т. 1. – М.: Советская энциклопедия, 1970.
7. Локальные войны. История и современность. – М.: Воениздат, 1981. – 304 с.
8. Зарубежное военное обозрение. – М. – 2001. - №9.
9. Известия в Украине. – 2001. – 5 октября.
10. Эхо планеты. – 2002. - №36.
11. Сергеев М.С. История Марокко. ХХ век. – М.: ИВ РАН, 2001. – 359 с.
12. Зарубежное военное обозрение. – 2001. - №7.
13. Азия и Африка сегодня. – 2002. - №10.
14. Известия в Украине. – 2003. - 4 марта.
15. Новое время. – 1998. - №24.
16. Зарубежное военное обозрение. – 2002. - №1.
17. Славенов В.П. Очерки внешней политики Франции. (1981 – 1986). – М.: Международные отношения, 1986. – 301 с.
18. Известия в Украине. – 2002. - 14 ноября.
19. Великие катастрофы ХХ века. М.: Мартин, 2002. – 464 с.
20. Киевские ведомости. – 2003. – 13 февраля.
21. История ХХ века. Зарубежные страны. М.: Аванта, 2002. – 448 с.
22. World Almanac and book of facts. 2000 – World Almanac books. – 1024 p.

SUMMARY

A. LAVER. THE LOSSES IN MANPOWER ARMIES OF THE EUROPEAN COUNTRIES IN COLONIAL WARS IN NORTHERN AFRICA IN SECOND HALF OF XX CENTURY.

The article deals with the losses in manpower armies of the european countries, european and native people of Northern Africa in colonial wars in second half of XX century. The losses in manpower in colonial , civil wars and the wars between the countries of the region, in ethnic, religious conflicts and in the results of political terror of dictatorial regimes is under the consideration.